

Træk og navne fra Uldum Kirkegård

Kirkegårdene omkring vore gamle landsbykirker hører til de ældste historiske lokaliteter i vort land. Her trækkes linierne op gennem århundreder fra sagntid til nutid.

På vore gamle kirkegårde bliver historien konkret for her er de forsamlet, alle de som formede landskabet på netop dette sted, og som ikke mindre virkningsfuldt prægede den åndelige jordbund med de synlige politiske følger, som kendetegner lokalsamfundet i dag.

Nogle navne rager altid op over andre, men de er her alle sammen, alle sognet mænd og kvinder fra sagntid til nutid – hver for sig et liv og en skæbne, men tilsammen sognets uundværlige byggesten. Som et monument over sagntiden står på Uldum Kirkegård lige inden for kirkegårdslågen en 4000 år gammel offersten fra bronzealderen, prydet med helleristninger.

Vi ved ikke, om stenen har haft sin plads på kirkegården fra oldtiden, eller om den først kom dertil ved den gamle kirkes opførelse i 1100-tallet. Men vi ved, at den både i den gamle og den nuværende kirkes tid har tjent som trådsten ved indgangen til våbenhuset. I bogstaveligste forstand har menigheden trådt hedenskabet under fode, når de trådte ind i deres gudshus.

Århundreders slid gjorde den gamle offersten glat og farlig at gå på ved vintertide. Derfor besluttede man i 1934 at rejse den på sin nuværende plads inden for kirkegårdslågen. Her står den nu og vidner med sin slidte overflade om generationers troskab imod evangeliet.

De tidligste begravelser

Kirkegården – den indhegnede toft omkring kirken – blev fra begyndelsen og helt op i vort århundrede brugt som offentligt mødested i fælles anliggender og tvistigheder sognemændene i mellem. På kirkegården rådede Kristi fred. Derfor stedte man også sine døde til hvile her.

Hver slægt lå samlet. Gårdmandsslægterne nærmest ved kirken. De ejendomsløse ude i randen af kirkegården. Jorden og gårdene var det bærende grundlag for sognets liv. På nordsiden af kirken ser man endnu spor af dette forhold. Her er en række store slægtsgrave med mindsten over bl.a. Jørgen Jensen, Lillekongen af Uldum, og hans kone Karen Mortensdatter, som ejede kroen og var en ledende skikkelse i kredsen af vakte i det forrige århundrede. Men gårde skifter ejere, slægter dør ud og grave sløjfes.

Den tidligste navngivne begravelse, vi ved om i dag, befinder sig inde i kirken. Gravmindet var beskedent, det eksisterer ikke mere. Det gik til grunde sammen med den gamle kirke. Det var også ved den lejlighed, at det for en kort stund kom for lyset efter århundreders glemsel under mange lag kalk.

På kirkens nordvæg i den gamle kirke dukkede ved nedrivningen en malet gravskrift frem over den først kendte sognepræst i Uldum og Langskov sogne efter reformationen. Han hed Bartholin Severin Krogh og var stedets præst fra 1618-1632. Han hviler altså under kirkens gulv sammen med nok de fleste af sine embedsbrødre, der gennem tiderne måtte være død i embede.

Kirkerummet synes i en lang periode af historien at have været gravplads for sognets lærde standspersoner, degne, præster og deres pårørende. Vi ser det til dels af de gravminder, som i dag findes bevaret i våbenhuset, overflyttet fra den gamle kirke.

En enkelt af de gamle sten skal nævnes. Den sidder ganske vist i dag udvendig i skibets nordøstre hjørne. Her har man indmuret den, da man i 1963 lukkede indførseshullet til fyret til fjernvarme. Stenen, som er af meget løst granit er ulæselig. Før havde den sin plads i våbenhuset og må vel stamme fra en begravelse inde i den gamle kirke. Men som degnestenen er den tilsyneladende ikke nævnt i fortegnelsen over de overførte gravminder i 1883, måske grundet sin beskedne størrelse, måske på grund af sin ulæselighed.

Ved at udfylde fordybningerne i stenen med kulstift blev indskriften synlig. De viste sig, at den var vendt på hovedet i muren, der står: HERUNDER HVILER DEN SL: GUDFRT: KIERSTINE

NIELSDAT: FØD OG DØD I ULDUM. Vi ved ikke, hvem hun er, eller hvornår hun er død. En præste – eller degnedatter måske, og efter stenens formgivning nok gravlagt i kirken år 1800.

En helteskæbne

På kirkens nordside finder vi et stort fredet minde over Rasmus Rasmussen, gårdmand over Hesselballe by og løjtnant under krigen i 1864.

Han deltog først som menig i treårskrigen, blev hædrende omtalt under forsvaret af den belejrede Frederiksstad og hjemsendt som underofficer. I mellemkrigsårene blev han forfremmet til løjtnant af reserven.

Rasmus Rasmussen deltog i mangel af linieofficerer som kompagnifører i 8. brigade under stormen på Dybbøl den 18. april 1864. Her blev han såret i hoften af en kugle og efter eget ønske ladt tilbage på valen, for at hans mænd kunne redde sig. Kun hver tredje mand i 8. brigade overlevede stormen. Selv døde Rasmus Rasmussen af sine sår den tiende maj på feltlazaretet i Flensborg.

Efter hjemførelsen af hans bære blev han gravlagt med fuld honnør af hele egnens deltagelse og båret til graven af sognefogeder og sogneformænd.

Lige ved siden af heltegraven finder vi sognet eneste bevarede præstegrav. Jens Ludvig Frederik Bagger, død ganske brat i 1860 efter bare halvandet år i embedet.

Indskriften er ganske talende: ”Denne Steen er reist i Tak af en stoer Deel af Pastoratets Beboere”. Nogle har åbenbart vægret sig ved den uventede udgift. De kendte jo dårligt manden. Og det syntes bidragyderne ikke skulle upåttalt hen.

En vækkelsesprædikant

De folkelige vækkelser i Danmark begyndte i Uldum og Langskov sogne i slutningen af 17-hundredetallet. Den vækkende kraft var tjenestekarl Peder Frandsen (1737-1810) med tilnavnet rytter, eftersom han havde ligget syv år ved dragonerne i Randers. De vakte blev siden kendt i resten af landet som ”Ølholmerne” og ”De stærke jyder”. Peder Rytters historie er fortalt så ofte, at den ikke skal gentages her. Men han ligger begravet på Uldum Kirkegaard.

Vi ved ikke nøjagtigt, hvor graven befinder sig. Dengang Uldum Højskole fejrede sit 100-års jubilæum, ønskede man at hædre Peder Rytters minde og reetablere hans grav. Det var imidlertid ikke muligt at fastslå stedet med sikkerhed. Det menes at have ligget i den nordøstre ende af den gamle kirkegård, op imod diget ind til den gamle præstegård. I stedet valgte man at opsætte den mindetavle, som vi i dag finder i våbenhuset: ”Du skal tænke på evigheden...”.

To kirkebyggere

To mennesker fik stor betydning for den nye kirkes opførelse i 1883. Den ene var apotheker von Eggers, hvis grav i dag findes nær det sted, hvor også Peder Rytter menes at være stedt til hvile. Her ligger von Eggers med sin hustru og omgivet af sine fem sønner. De døde alle som små ved sygdom eller ulykker, undtaget er sønnen Sigurd, der først i 1921 som ung student blev taget af den spanske syge og derefter føjet ind i den tragiske række af navne.

Den sten har skæbne.

Helt anderledes er den store høvdingegrav for læge Tesch, død 1901. Vi finder den på sydsiden midt for kirken. Her ligger han i tilsyneladende ensom majestæt: ”En mand med en stærk vilje og en stor kraft, men som bøjede sig i ydmyghed for den stærkeste vilje og den højeste kraft”, skrev sognet på stenen over ham.

Utrolig pligtopfyldende sled læge Tesch sig op i sin gerning, brugt og misbrugt ved dag og ved nat af sine patienter. Samtidig var han en drivende kraft i sognets liv, skaffede apotheket til Uldum, oprettede Sygekassen, rejste Forsamlingshuset og stod bag den nye kirkes opførelse. Det fortælles om læge Tesch's begravelse, at den formede sig som en gravfærd, der udgik fra lægeboligen i

Kirkegade. Kisten blev båret i spidsen på et fakkeltog på skulderen af en række af den lille bys spidser. Kisten blev ikke sænket på almindelig vis. Der var anlagt en bred rampe ned i graven, så bærerne kunne gå helt ned og sætte kisten på sin plads.

Sognets eftermæle kan synes højstemt. Det er da også blevet sagt jævner af en, som kendte ham: ”Han var en prægtig mand. Men stokkonservativ”.

Høvdinge og tjenere. De stille eksistenser og den farverige personlighed. Sejrvinderen og den tragiske skæbne. På kirkegården omkring sognets gudshus samles de alle sammen, gode og onde, fromme og ugudelige, venner og uvenner.

De ligger under kirkens gulv i koret, skibet og våbenhuset. De ligger side om side tæt omkring kirkens mure, der hvor de engang blev lagt til hvile mod øst, spejdende efter den ny dags morgenrøde. Og de bliver her, uanset om mindet sløres og graven sløjfes. For her levede de og virkede, og her skal de også have lov til at bie for den yderste dag sammen med deres kødelige efterslægt på kirkebænken inde i kirken søndag morgen.

Finn Esborg